

DUNGENSE HISTORIËN

Onafhankelijk Tijdschrift voor de Geschiedenis van Den Dungen

5^e jaargang, april 2011
Dit is nummer 14.

Redactie: L. van Minderhout, R. van Nuland en E. Verzandvoort;
Redactieadres: Groot Grinsel 25, Den Dungen, telefoon 073 5942088
of leovanminderhout@hetnet.nl

Een plek met geschiedenis (6)

Coppenhof in de Litsestraat

Coppenhof was vanzelfsprekend de hof van Jacob of Cop. Maar welke Jacob? En waar lag deze hof?

De tweede vraag is het gemakkelijkst te beantwoorden. Er waren in 1704 twee percelen met deze naam: B263 en B264 (NB Dit zijn kadastrale nummers uit 1832.); het eerste was eigendom van Corstiaan Antonis Godschalk, het tweede van Peterke weduwe van Henrik Jans Donkers. Samen bijna 7 lopensaten, ofwel 0,8 ha.

Midden in het dorp was B263 in de 17^e eeuw *eene seer schoone ende welgelegen acker en boomgaard van 5½ lopensaat*.¹

De Litsestraat (midden) en de Brabantslandstraat (links) met op de hoek daarvan de 2 percelen Coppenhof. Op deze kaart van het kadaster uit 1832 zijn het twee akkers. Coppenhof was toen van Laurens van den Heuvel en Jan Gerards van der Westelaken. Later, vooral in de 20^e eeuw, kwam er een rij woningen te staan: de oneven nummers Litsestraat 17 t/m 41.

Het paars aangegeven perceel was Brabantslandstraat 10.

Om de naamgever van Coppenhof te ontmoeten dient men terug te gaan tot de 15^e eeuw.

Op B264 stonden al enige tijd 1 of 2 huizen; de eerste vermelding daarvan dateert uit 1402.

Jacob Jan Elen kocht in 1432 het ene en in 1435 het andere huis van Aart Bollen.²

Jacob was de natuurlijke zoon van Jan Elen, ook genoemd Jan Eelwijnen, Jan van Loon of Jan van den Kamp³.

Jacob Jannes had 5 kinderen: Jan, Goijaart, Margriet, Marie en Henrik. Zij deden hun erfdeel over aan hun oom Woutger Jan Elen, maar toen was het perceel B264 *zekere hofstad, met hout en stenen daarop liggende, en een hof*.⁴ Het is begrijpelijk dat het *coppenhof* ging heten, maar die naam duikt pas 25 jaar later op.⁵

Wonderlijk is nu dat B263 vanaf 1586 ook *coppenhof* ging heten⁶ terwijl Jacob Jannes het nooit had bezeten.

Coppenhof was dus een oud huiserf, was lange tijd akkerland, en werd in de 20^e eeuw volgezet met woningen.

Het huis van Eduard Coppens en Sjaantje Smits (rechts op de foto) op Coppenhof B264 werd gebouwd in 1905⁷ en aanvankelijk bewoond door meester Groos, hoofd van de jongensschool, later door Janus Smits, wiens vrouw A.M. Welvaarts in het midden van het drietal staat. Links dochter Francisca. De foto is uit 1945. De loods aan de linkerrand van de foto hoort bij steenkolenhandel Cooijmans.

Dungense import (6); Snelders

Henrik Jans Snelders werd geboren in Oirschot en trouwde daar met Margriet Adriaans van den Dijk.

Ze verhuisden naar Den Dungen, waar ze in 1685 een hof met akkerland en boomgaard kochten ter plaatse van het huidige Maaskantje 4+6.⁸

Hun kinderen werden vanaf 1681 in Gestel gedoopt.

Henrik en Margriet verhuisden vermoedelijk in 1680 naar Den Dungen, waar ze aanvankelijk gehuurd woonden; in de gekochte hof bouwden ze in 1685 een huis.

Henrik Snelders staat in GDD op blad 404f en "komt van" blad 3142.

Genealogie van Den Dungen blad 3142

(3391)

Jan Jan Snellarts¹²⁴

Jan Snellarts³

x otr 30-9-1634, tr 21-10-1634³⁴

(3143)

Maria Henrick Blanckarts¹²⁴

Maria Blanckarts³

kinderen:

1. Adriaan¹, * 1-3-1643¹

2. Henrik², * 24-10-1645²

x Margriet Adriaans van den Dijk, zie blad 404f

1. doopboek Oirschot, microfiche; susc. Peter Henrick Blanckarts (3143) en Adriana Antoon van den Venne.
2. idem; susc. Willem Delis Snellarts en Maria Jans Snellarts; in klapper DTB 59 staat ten onrechte dat de vader Henrik Jan Snellarts is.
3. trouwboek Oirschot DTB 32.3, fo 27.
4. GTOB 24 (2009), juni-nummer, blz 107.

Genealogie van Den Dungen blad 404f

(3142)

Hendrik^{11 13 14 15 17 19 20 21 23 24} Jan^{3 10 12 16 18 22}; Snellers¹²; Snelders^{3 10 11 15 16 17 18 20 21 22 23 24};

Snellaars^{13 14 19}; Mr. klompmaecker¹⁹

is in 1695 50 jaar¹⁵

woont in SMG^{11 19 20} aan den Dungense kant¹⁶ bij de windmolen¹⁵;

is borgemeester van SMG¹⁴; was collecteur van het gemaal SMG²⁴

x otr 7-12-1675, tr 23-12-1675 Oirschot¹²; otr 3-12-1675, tr 22-12-1675¹³

Margriet¹³ Adriaans^{6 8 10 12 16 17} van Overdijk⁴; van Dijck^{12 13}; van den Dijk^{2 3 7 9 10 16 17}

= Margriet Mathijssens³

overleden 17-9-1729¹⁶

kinderen:

1. Frans^{1 11 14}, * 5-10-1684 SMG¹, zie blad 404a

x Maria Delis van Osch

2. Katarina², * 6-5-1690²

3. Daniel³, * 10-11-1685³

4. Caspar⁴, * 26-3-1683⁴

5. Henrik⁵, * 17-3-1692⁵

6. Ida⁶, * 23-2-1682⁶

7. Ida⁷, * 13-2-1689⁷

8. Adriaan^{8 17}, * 7-2-1681⁸; overleden voor 1719¹⁷

x Maria Peter Faas van der Graft¹⁷, zie blad 2099

9. Caspar⁹, * 6-1-1687⁹

10. Maria¹⁶; zie blad 2920

heeft een natuurlijke dochter Willemijn¹⁶, verwekt door Hendrik Willems¹⁶ van Hoogstraten.

1 t/m 9 uit doopboek St. Michielsgestel (SMG), DTB 1; getuigen zijn

1. Laurens Willems van den Heuvel en Catarina Nelissen. Laurens Willems van den Heuvel komt ook uit Oirschot.
2. Henrik Laurens van den Dijk en Helena Peter Abraham van Os.
3. Jan Laurens van den Heuvel, Caspar Adriaan van Overdijk in Oirschot en Paulina Cornelissen van den Oirschot.
4. Laurens Jans van Overdijk en Elizabet Goyart van den Laak.
5. Peter Jacobs van Oirschot en Marie Gerard van den Laak.
6. Antoon Jan Snelders en Paulina Cornelis.
7. Henrik Laurens van den Dijk en Margriet Henrik van der Horst.
8. Marie Jan Snelders en Mathijs Adriaan van den Dijk.
9. Geert Jansen van Boerdonck loco Adriaan Jaspers van Dijck en Agnes Jan van der Ven.
10. N 1055, fo 13, 20-2-1699 [ze zijn kollekteure van het gemaal bij de windmolen aan de Dungense kant].
11. N 1059, ongefol., 10-9-1708; Hendrik Snelders, borgemeester van SMG, wonend te SMG, machtigt zijn zoon Francis om het ambt te bedienen.
12. trouwboek Oirschot, DTB 32.20, fo 66.
13. trouwboek Oirschot NH, DTB 8.
14. N 1060, ongefol., 30-3-1709.
15. N 1053, fo 13, 28-4-1695; op fo 14 staat zijn handtekening.

16. N 1069, fo 26, 9-4-1714, hun testament.
17. Berlicum R 93, fo 127, 5-8-1719 [akkoord i.p.v. inventaris van de goederen van Maria Peter Faas van der Graft, wed. van Adriaan Henrik Snelders].
18. St. Michielsgestel R 60, fo 16v, 28-6-1685 [koopt een hof en boomgaard op de Hoogstraat, Maaskantje B 958].
19. N 4734, ongefol., 9-9-1701 [verklaring over bomen bij een huis op Lanck Griensel]; en 10-9-1701 [idem].
20. St. Michielsgestel R 62, fo 53, 28-1-1718 [verkoopt erve met huisinge aan de Dungense kant, naast zijn eigen erf gelegen, aan wed. Jan Jans van Griensven].
21. St. Michielsgestel R 81, fo 23v, 27-2-1716 [Hendrik heeft een hof naast het huis van Ansem Jacobs van der Hofstad].
22. GA SMG 63, fol. 55v, 1663 [Maaskantje B 958].
23. GA SMG 73, fo 215, 1717; en idem 77, fo 116, 1729 [Maaskantje B 958].
24. N 1054, fo 96, 11-4-1697 [verklaring tbv Lambert v Roosmalen over impost van het gemaal].

Maria Snelders dochter van Henrik zoon van Daniel zoon van Frans zoon van Henrik en van Margriet, trouwde in 1837 met Antoon van den Broek. Ook hun woonadres was Maaskantje 4+6.⁹

De hervormde gemeente van Den Dungen (10 en slot)

De laatste dominees en opheffing van de gemeente

Ds. Gerardus van Bronkhorst 1748-1757

Gerardus van Bronkhorst werd gedoopt in Oijen op 19-12-1719, en trouwde met Anna van Breugel uit Oss. Hun dochter Josina Margaretha werd 13-10-1754 gedoopt in Den Dungen.¹⁰

Beroep, bevestiging en ontslag

In september 1748 werd hij in Den Dungen beroepen en op 19 november in de dienst bevestigd. In 1749 werd hij lid van de classis. Op 30-5-1757 werd hij beroepen in Dinther en Nistelrode.

Hij overleed op 26-6-1792.¹¹

Kerkelijke administratie

Van Bronkhorst heeft gedurende zijn pastoraat 15 kinderen gedoopt, waarvan er 6 in Den Dungen geboren zijn. Behalve zijn eigen dochter waren het de kinderen van de schoolmeester en de vorster. Waar de anderen dopelingen vandaan kwamen wordt niet vermeld.

Hij heeft 9 ledematen aangenomen; onder anderen zijn vrouw Anna van Breugel uit Oss, Elisabeth Zijnen, de vrouw van de schoolmeester Hendrik Couwenberg en Helena van den Boom, de echtgenoot van Jan Soetens, de vorster.¹²

Ds. Cornelis Muller 1757-1794.

Cornelis Muller werd gedoopt op 27-2-1727 als zoon van Willem Hendrik Muller, Stads medisch dokter te 's-Hertogenbosch en Maria Hester van der Meulen. Hij trouwde met Cornelia Adriana Bruijst, die op 25-10-1762 in St. Michielsgestel was geboren.

Hun zoon was Willem Hendrik, gedoopt op 23-8-1775. Op 6 april 1791 werd hij door zijn vader als lidmaat van de Gereformeerde kerk aangenomen en toegelaten tot deelname aan het Heilig Avondmaal.

Ds. Muller werd op 19 juli 1757 in Den Dungen bevestigd. Op 26-6-1794 ging hij met emeritaat. Na zijn dood op 30 juni 1795 vertrokken zijn vrouw en zijn zoon naar Utrecht.¹³

Zijn opvolging

De scheiding van kerk en staat, geproclameerd op 18 augustus 1796, maakte een einde aan de bevoorrechte positie van de Gereformeerde Kerk. Er kwam een einde aan een lange periode waarin alleen Gereformeerde predikanten aangesteld werden.¹⁴

Na het ontslag van Ds. Muller probeerde de classis in 1795, 1802, 1804, 1805 en 1806 om een opvolger te benoemen. Maar dat lukte niet: de beroepen kandidaten lieten het steeds afweten. Op de

classisvergadering van 31 augustus 1807 vroeg de praeses zich af of de classis nog langer door moest gaan om voor Den Dungen een predikant te vinden. Maar de vergadering dacht daar anders over en was van mening dat men het nog een keer moest proberen. Ook deze poging liep op niets uit.¹⁵

Van 1795 tot 1807 werd de Hervormde Gemeente bediend door predikanten uit de kring Maasland, die bij toerbeurten naar Den Dungen kwamen. In zijn lijst van predikanten noemt Mommers Ds. Bernardus Fredericks 1795 en Ds. Dirk Liefrink 1799 waarnemer.¹⁶

Kerkelijke administratie

Cornelis Muller heeft gedurende zijn pastoraat 26 kinderen gedoopt. Tussen 1794 en 1807 zijn er 5 kinderen gedoopt; het is niet bekend wie de doop toediende.

In 1796 telde de Hervormde gemeente 4 ledematen. Tussen 1805 en 1807 waren er dat 11. Ze kwamen uit de huishoudens van notaris Adrianus de Gier en van Jan Soetens, de vorster. De anderen waren *eenvoudige uitgeleefde gegageerde Duitse soldaten* [die bij Dungenaren in de kost waren].¹⁷

Het onderwijs

De gemeentevergadering van 15 november 1786 behandelde *de vele* klachten die *veele ingsetenen* hadden over het functioneren van schoolmeester Hendrik Couwenberg. De klagers vonden dat hij aan de kinderen niet goed onderwijs meer gaf, terwijl ze over zijn onderwijs in het verleden zeer te spreken waren. Dat hij nu minder goed les gaf lag volgens hen niet aan zijn onwil of gedrag maar aan zijn ouderdom en zijn geestelijke en lichamelijke gebreken. De klagers waren van mening dat hij niet langer in staat was zijn functie naar behoren te vervullen.

De burgemeesters besloten een verzoek in te dienen bij de Raad van State om naast Hendrik Couwenberg een adjunct te benoemen.

Deze benoemde op 20 november 1786 een adjunct schoolmeester in de persoon van Adrianus de Gier, notaris en gemeenteschrijver.¹⁸

Arnoldus van Meurs was schoolmeester en koster van 1789 tot 1796. Hij was in 's-Gravenhage geboren en getrouwd met Dirkje Johanna Pabbuwe, ook geboortig van 's-Gravenhage.

Hun kinderen waren Elisabeth Antonus, gedoopt, 13-7-1790 en Elisabeth, gedoopt, 3-11-1793.¹⁹

Arnoldus van Meurs en Dirkje zijn op 9 juni 1789 in de Dungenese kerk aangenomen als lid van de hervormde gemeente. Op 4 augustus toonde hij aan de classis zijn akte van benoeming en ondertekende de akten van enigheid. Mommers laat hem in Den Dungen beginnen op 1 januari 1790.²⁰

De opvolging van Arnoldus van Meurs in 1796

Na de inval van de Fransen in 1795 zagen veel protestantse schoolmeesters in Bataafs Brabant het niet meer zitten; ze gingen ervandoor. Om er voor te zorgen dat de kinderen onderwijs kregen werden, door de burgemeesters op verschillende plaatsen nieuwe, katholieke, schoolmeesters benoemd. Na verloop van tijd kwamen er sommigen weer terug die, soms gesteund door hogerhand, hun oude functie opeisten.²¹

Uit een visitatieverslag valt op te maken dat ook Arnoldus van Meurs op de vlucht was geslagen.

De gereformeerde schoolmeester klaagde dat het hem onmogelijk gemaakt werd om zijn ambt uit te oefenen omdat door de burgemeesters van Den Dungen een Roomsche schoolmeester benoemd was. Ook de onderwijzerswoning kon hij niet betrekken omdat daarin de zoon van de vorster Soetens woonde. De schoolmeester was in apr. door de opperadministratie in zijn ambt hersteld en had tevens bevolen om het schoolhuis aan de onderwijzer terug te geven. De zoon van Soetens weigerde echter om uit het huis te gaan en de opbrengst van de tuin, die door de onderwijzer was bewerkt aan hem af te staan. Ook de inkomsten verbonden aan het luiden van de klok en het begraven van de doden waren hem afgenomen.²²

Arnoldus van Meurs en zijn vrouw vertrokken voorgoed op 2 januari 1796 naar Den Haag.²³

De burgemeesters Adriaan Cock, Roelof van Heck en Marten Onderstein benoemden op 9 juli 1796 in zijn plaats Cornelis Groos, die schoolmeester in Haarsteeg was.²⁴

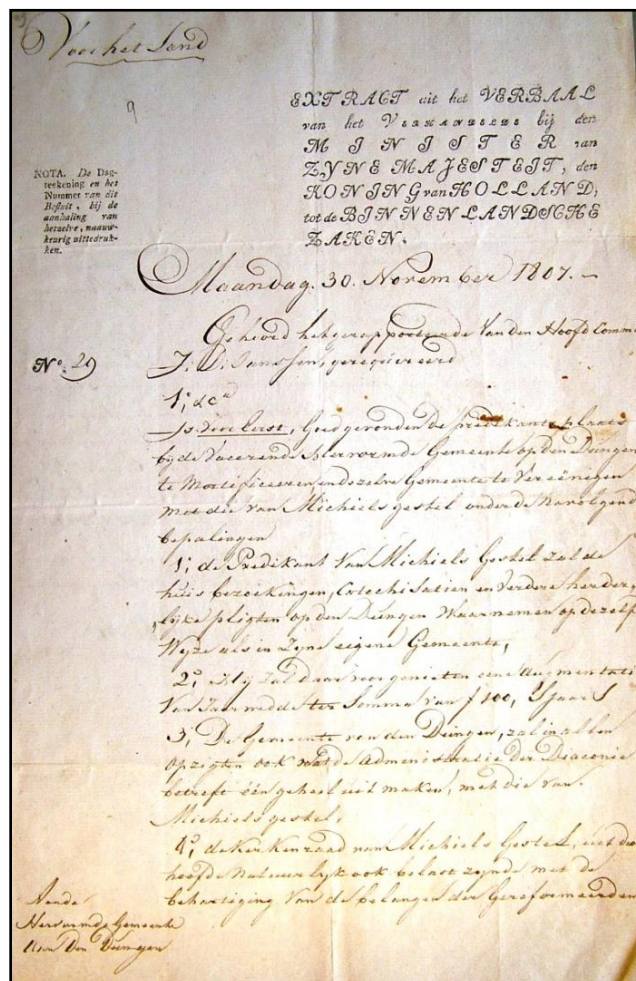
Daarmee kwam een einde aan een periode van bijna anderhalve eeuw waarin het onderwijs in Den Dungen in handen van protestante meesters is geweest.

De samenvoeging met St. Michielsgestel

Op 24 januari 1807 besprak de classis een brief van de minister van binnenlandse zaken waarin hij aankondigde dat het Gouvernement voornemens was uit financiële overwegingen en *ter verbetering van het lot der predikanten* kleine hervormde gemeenten samen te voegen met een buurgemeente. Hij was van mening dat Den Dungen, waar de predikantplaats vacant was, een zeer kleine gemeente had en wat de ligging betreft het beste met een naburige gemeente gecombineerd kon worden. Alvorens hij tot een besluit kwam wilde hij eerst de mening horen van de classis en die van de Hervormde gemeente zelf. De classis liet de minister weten dat ze het liefst zagen dat Den Dungen samengevoegd werd met Berlicum.²⁵ De hervormden van Den Dungen gaven er de voorkeur aan om zelfstandig te blijven. Een half jaar eerder hadden ze om dezelfde redenen het verzoek van Schijndel om met hen samen te gaan afgewezen.²⁶

Alles gehoord hebbende nam de minister van BZ op 30 november 1708 het besluit om de hervormde gemeente van Den Dungen te verenigen met die van St.-Michielsgestel; onder de navolgende voorwaarden

- 1 De predikant van Michiels Gestel zal de huisbezoeken, Catechisatie en verdere Herderlijke plichten op den Dungen waarnemen op dezelfde wijze als in zijn eigene Gemeente,
- 2 Hij zal daar voor genieten eene augmentatie van Jaarwedde ter somma van f 100, Sjaars
- 3 De Gemeente van den Dungen, zal in allen opzichten een geheel uitmaken met die van Michielsgestel.
- 4 De kerkenraad van Michiels Gestel uit den hoofde natuurlijk ook belast zijnde met de behartiging van de belangen der Gereformeerden op den Dungen, zoo zal derzelve verplicht zijn de leden aldaar woonachtig te assumeren.²⁷

De teruggave van de parochiekerk

Krachtens het 6^e artikel van de Staatsregeling van 1798 konden de katholieken, waar ze in de meerderheid waren, hun voormalige parochiekerk terug krijgen. In Den Dungen waar de katholieke gemeenschap veruit in de meerderheid was - er waren 1126 katholieken, 16 gereformeerden en 2 Lutheranen - kon men aanspraak maken op teruggave. Ook het kerkbestuur had te kennen gegeven dat ze de kerk weer terug wenste te krijgen.²⁸ Door allerlei oorzaken gebeurde dat enkele dagen na de opheffing van de Hervormde gemeente. Bij Koninklijk besluit van 5 december 1807 droeg Lodewijk Napoleon de parochiekerk over aan de katholieken van Den Dungen.

Besluit van de koning te Utrecht de vijfde december 1807.

Op verzoek van de Gemeenschap van Rooms Katholieken van Den Dungen, Departement Brabant, is door de Gereformeerden van Den Dungen, verenigd met die van Sint-Michielsgestel, het bezit van de kerk en de pastorie van Den Dungen, waarvan zij (de communion), tot voor kort gebruik hebben gemaakt, toegekend aan de Rooms-Katholieken van die plaats:

onder de clausule dat zij geen enkele aanspraak kunnen maken op de openbare schatkist vanwege de uitgaven die ze zullen verplicht zijn te maken om die gebouwen voor hun gebruik geschikt te maken.

De Commissie van hulp van ons huis zal de sommen beschikbaar stellen die zij nodig hebben voor de reparatie.

Getekend, Louis (Lodewijk)

Overeenkomstig het origineel.

De secretaris van de Minister van Staat,

Getekend, W. Fr. Loëll

Voor accoord met Kopie,

Getekend, van Brakel, coll. Meyer²⁹

Overweg vanaf de abtskamp op den IJvelaar

In een verklaring uit 1796 gaat het over het recht van overweg over kampen op den IJvelaar vanaf de zogenaamde abtskamp.

Wij Adriaan Cock, Roelof van Heck en Marten Onderstein, Borgemeesteren der Parochie van den Dungen Vrijdom van 's Bosch verklaren op den Eed bij Aanvang onzer bediening gedaan, dat voor ons zijn gecompareert

Hendrik Adriaan van der Steen oud circa Vijf en Vijftig Jaaren Wonende alhier.

De welke ter liefde van de waarheid (doorgestreep) en ter intentie en requisitie van Jan de Laat verklaarde dat hij van jongs af gewoond heeft op den IJvelaar dicht bij den Abts Camp.

Dat hij circa agt en twintig jaar geleden voor Adriaan van den Bosch den gem: Abts Camp heeft gemaaid en gehooijd, en dat het hooij toen ter tijd uit den voors: Abts Camp over den Camp thans toebehorende aan Adriaan van den Borne met kar en paard is uitgereden.

Dat hij Comparant daarna circa Een en twintig jaar geleden voor Zig Zelfen in den voors: Abts Camp heeft gemaaid en gehooid en 't Hooij daar van over den voors: Camp van Adriaan van den Borne heeft uitgereden, en Zijnen Beesten [in dat zelve jaar] van tijd tot tijd over meergem: Camp van Adriaan van den Borne in en tot den voors: Abts Camp heeft gedreven, Zonder dat hem ter dier zaken nog wegens 't transporteren van 't Hooij nog wegens 't drijven van 't vee over den meergem: Camp van Adriaan van den Borne in en uit den meergem: Abts Camp eenigen moeijenisse of hinder is aan gedaan.

Voorts verklaart voorn: Hendrik Adriaan van der Steen en Dirk Peter van der Donk oud circa vijftig jaar wonende alhier, dat Zij Comparanten gezien hebben, dat omtent vier en twintig jaren geleden Joost van Gerwen toen ter tijd bewoonde de Hoeve van de Erven .....xxxxxxxxxxxxx..... den meergem: Abts Camp heeft gemaaid en het Hooij met kar en paard over den hier voorgem: Camp van Adriaan van den Borne heeft getransporteert, dat hem daar in gene de minste storing of hindernisse is geschied, geevende Zij Comparanten voor rede van wetenschap 't geen voors: haar nog in goede en versche geheugen te zijn, presenterende tot meerder bewijs dese hunne opregte en sincere verklaring des noods en gerequireerd met Heillige en Solemneele Ede te bevestigen.

Actum Dungen den Vierde Augustus 1700 ses en neegentig³⁰

Jan de Laat was de eigenaar van A283, *den abtscamp, aan het geweir* (verpondingsboek 57, perceel nr 365).³¹

Adriaan van den Borne was eigenaar van A288, een kamp aan de straat wat meer naar het zuiden. Hendrik van der Steen wist niet dat het recht van overweg van A283 naar 288 was gekocht en verkocht in enkele akten van 1521,³² maar hij had wel gelijk.

De eigenaren van [perceel A284], Henrik Roelofs en Willem Jans Glaviman, verkopen de abt van de abdij van Berne in Heeswijk het recht van overweg over hun kamp aan de Aa naar die van Henrik Jan Woutgers.

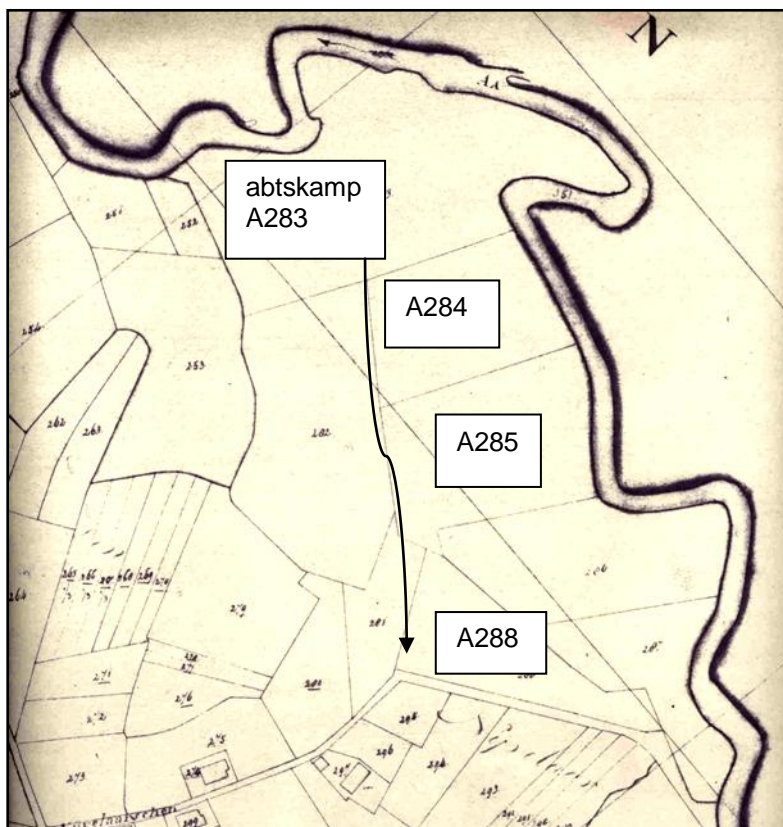
De eigenaar van [perceel A285], Henrik Jan Woutgers, verkoopt de abt het recht van overweg over zijn land.

Hij verkoopt ook het recht van overweg aan de eigenaren van A284.

De eigenaren van [perceel A288] verkopen het recht van overweg met kar en paard over hun land aan de eigenaren van A284 en aan de abt van Berne.³³

De overweg waar het om gaat is dus een veldweg vanaf de abtscamp naar het zuiden, over de percelen 284 tot aan 288, naar de toen nog bestaande straat (die verder liep naar de Hoodonk).

Op de kaart is het overpad ingetekend.

Dit is een deel van den IJvelaar. De kanaal loopt van links naar rechts op enige afstand langs de onderrand van de figuur.

De Aa aan de rechterkant is de auw oo (oude Aa), die nu rechtgetrokken tussen 2 hoge dijken aan de oostkant van den IJvelaar loopt; daar waar die auw oo in de huidige Aa uitkomt ligt de abtscamp.

De "Nijvelaarsche straat" linksonder in de figuur komt vanaf de Beusingsedijk (links, buiten de figuur) en houdt op in A288 een beetje oostelijk van IJvelaar 14, dat is het meest rechtse huis op dit kaartfragment, op A297.

De grens tussen de voormalige percelen A275 en 280 op den IJvelaar tekent zich ondanks de ruilverkaveling in de jaren 1960 nog af als een steilrandje, met knotwilgen. Geheel rechts eindigt de weg, welke vroeger doorging tot in de Hoodonk. Geheel links achter bevond zich de abtskamp. Daartussenin ziet men de dijk langs de geabnormaliseerde oude Aa. Foto 27 april 2010.

De fundatie van heer Walraven van den IJvelaar

Hoewel het de bedoeling was van de stichters dat de fundatie van een mis in de Dungense kerk *tot eeuwigen dagen* zou duren, vermoeden wij dat de klad er al na 10 jaar in zat.

Walraven en Willem, Elizabet en Aleit, alle vier kinderen van Arnt Peter Colen en Heilwich Adriaans Vilts, verschenen op 6 oktober 1620 voor schepenen van Den Bosch en stichtten een mis in de kerk van Den Dungen, waarvoor ze de financiële middelen overdroegen aan de kerkmeesters.

De akte³⁴ geeft nauwkeurig aan hoe ze die mis wilden hebben; daar zal niet vreemd aan zijn geweest dat Walraven zelf in het vak zat: hij was kapellaan in Steenokkerzeel bij Brussel.

Zij waren allen in Den Dungen geboren en woonden op den IJvelaar.

Ze waren tot deze stichting gekomen vuyt sunderlingen ijever ende devotie die sij seeghden te hebben ende te dragen tot vermeerderinghe des dienstes van godt almachtich.

De singende mis zou wekelijks moeten worden gedaan tot laeffenisse van hun comparanten, hunne ouders ende vrunden zielen, op donderdag opten hoogen altaer.

De mis moet tot gerieff ende meerder devotie van de gemeijnte gedaen ende gesongen worden bij eenen eerlicken godtvruchtigen ende devoten priester, die door de kerkmeesters of de gemeijnte zal worden aangezocht. Op sacramentsdag en op het oktaaf van sacramentsdag moet deze gefundeerde mis gedaan worden in plaats van de voegmis, steeds met de monstrantie (...) mette benedictie voor ende nae, ende dat tot eeuwigen dagen.

De kerkmeesters mogen van het loon van de priester, elke keer dat hij deze mis verzuimt te doen, mogen afnemen *eenen schillinck of sess stuvers*, die ten behoeve van de kerk en de reparatie daarvan moet worden gebruikt.

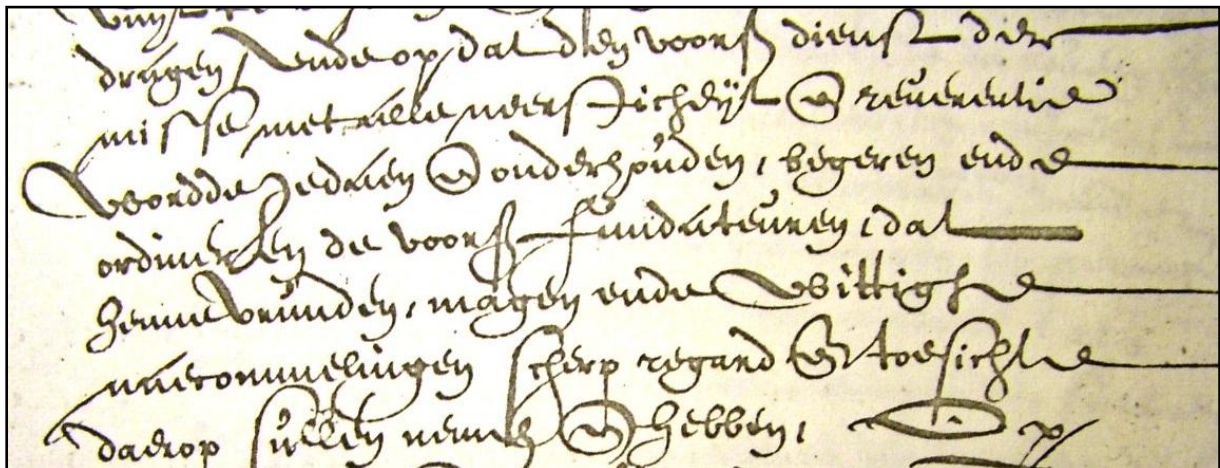
De stichters stellen de waarde van 500 gulden beschikbaar om een rente van 25 gulden *t siaers* op te brengen. Ze dragen aan de kerkmeesters 2 renten van 7 gulden (te lossen met 200 gulden) op die Jan

Antonis Smulders betalen moet uit onderpanden in Berlicum.³⁵ Bovendien dragen ze een rente van 10 gulden (te lossen met 150 gulden) op die Cornelis Pauwels *stroijdecker* betalen moet uit onderpanden *op de hoochstrate* in Berlicum.³⁶

Tenslotte ontvingen de kerkmeesters 150 guldens die ze tegen 5% konden uitzetten.

De fundatie dient in te gaan met kerstmis 1620. Jaarlijks zal de priester 18 gulden krijgen, de koster 5 gulden, en de kerk voor was, wijn en brood 2 gulden.

De stichters dragen hun familie op er scherp op toe te zien dat de mis maandelijks wordt gedaan.

... ende opdat den voorschreven dienst der misse met alle neersticheijt ende reverentie worde gedaen ende onderhouden, begeren ende ordineren de voorschreven fundateuren, dat henne vrunden, maghen ende wittighe naecomelingen scherp regard ende toesichte daerop sullen nemen ende hebben, ...

Mocht het gebeuren dat de dienst meer dan een maand niet werd gedaan, mag de familie een heel jaar rente (25 gulden) hebben, en als de vrienden en magen er niet op letten, dan worden de kerkmeesters van Berlicum in hun plaats gesteld, en mag de rente gebruikt worden voor de kerk van Berlicum. Als de priester en kerkmeesters van Den Dungen niet binnen het jaar de dienst zouden hervatten, mogen de Berlicumse kerkmeesters nog een jaar rente hebben.

Als de renten worden afgelost, dienden de kerkmeesters het kapitaal opnieuw te beleggen.

De stichters wensten dat de dienst volgens *de ceremonien van de Roomsche kercke* gedaan zou worden en daartoe schenken ze 2 nieuwe *choorcleeden* voor 2 schooljongens die de mis zullen dienen; de koster moet die kleren wassen, repareren en vervangen als ze zijn versleten.

De fundateurs kiezen de kerkmeesters van Den Dungen als *collators* en geven hen *auctoriteijt dese fundatie te mainteneren ende voor te staen tegen allen ende eenen ijegelijcken t sij geestelick oft werlick die hun daertegen souden willen opponeren oft infringeren in recht oft daerbuijten contrarie d' intentie wille ende begeerte deser fundateuren.*

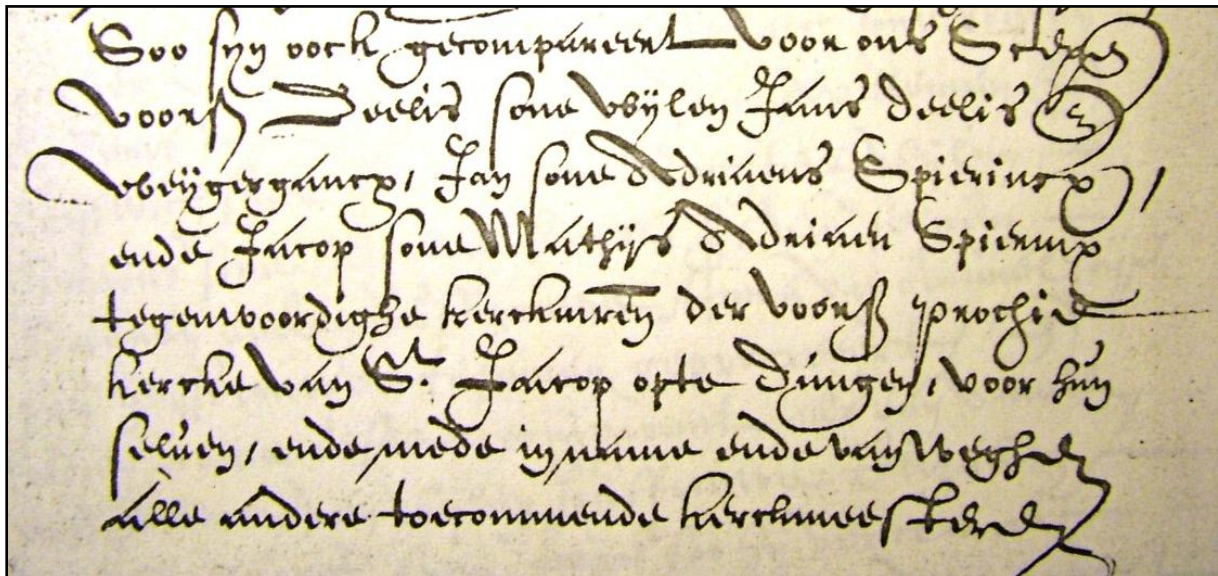
Toch voorzagen de stichters op dit punt problemen; mocht men de fundatie willen verhinderen of verstoren, dan herroepen en vernietigen zij deze.

Ze wilden dat de dienst door een priester uit de kring van vrienden en magen *met preferentie van alle andere vreemde* gedaan zou worden.

Als de rente door nalatigheid of verzuim niet de benodigde 25 gulden zou opbrengen, mogen de kerkmeesters hen of hun nakomelingen daarmee niet lastig vallen.

De kerkmeesters accepteerden de fundatie en beloofden deze volgens de gestelde voorwaarden uit te voeren.

Soo sijn oock gecompareert voor ons scepenen voorschreven Deelis sone wijlen Jans Deeliszoon Weijgerancx, Jan sone Adriaens Spierincx, ende Jacop sone Mathijs Adriaen Spierincx tegenwoordighe kerckmeesteren der voorschreven prochiekercke van St. Jacop opte Dungen, voor hun selven, ende mede in name ende van wegghen alle andere toecomende kerckmeesteren

In 1630 werden de kerk en de kerkelijke inkomsten door de Staten onteigend. Er zijn geen vermeldingen van deze fundatie van na die tijd.

Financiering van de bouw van de Dungense kerk

We komen nog even terug op de financiering van de bouw van de Dungenese kerk in de 15^e en 16^e eeuw omdat we bij nader onderzoek nog enkele relevante akten in het Bosch' protocol aantreffen.

De eerste 2 akten zijn uit 1506 en 1508.

1. Jan z(oon van) Gielis Gerits en Gielis z Henrik Gielis, meesters van OLV-koor in de kapel van D(en) D(ungen), verkopen Jan Arnts een stuk land op de Poeldonk, 1½ lop(ensaten) groot, dat de kapelfabriek verkregen had van Goossen Evert Gijben van den Water, Peter z w(ijlen) Engbert van Griensvenne en Roelof z w Roelof Roelofs.³⁷

2. Heer Dirk Kievit, priester, rektor van OLV-altaar in de kapel DD verkoopt het huis [Paterstraat 41] met 12 lop land aan Elizabet en Mechtelt dochters van w Jan Wijgengangs. Elizabet en Mechtelt beloven 52½ gouden peters, 59 peters en 7 pond te betalen.³⁸

De hierna volgende akten zijn uit de periode 1527-1529.

3. De kapelmeesters Gielis z w Henrik Delis, Jan z w Willem Rutten, Adriaan z Henrik Spierings, Matheus z Jan Hacken, Goijaart Goijaart Klaassen, Lucas z Jan Wijgengangs en Jan z Delis Wijgengangs dragen een perceel akkerland [B760 op de hoek van Paterstraat en Grinsel] op aan Antoon van den Mughevel. Deze akker was in het einde van de 15^e eeuw in enkele stappen van Willem van Baarle aan de kapelmeesters gekomen.³⁹

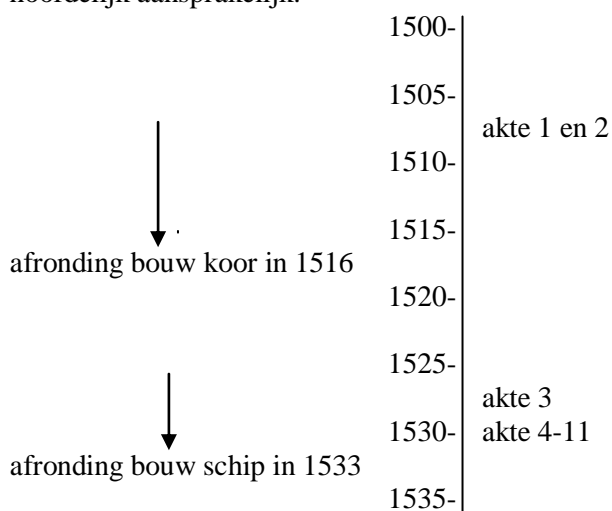

4. Adriaan z Henrik Spierings, Goijaart Goijaart Claassen en Jan Delis Gerits, kapelmeesters DD, namens Mechtelt dr w Henrik Henrik Everits de oude [weduwe van Jan Rutgers van Griensvenne] en de erfgenamen van w Henrik z w Jan z w Henrik Everits de oude (van moeders- en van vaderszijde) verkopen aan Peter z w Zebert Colen van Berlikem een huis op *braecvenne* in Berlicum. Peter belooft 226 gulden te betalen aan de erfgenamen.⁴⁰
5. Heer Rutger, priester, en Jan, zonen van Willem Rutten van Griensvenne, Adriaan z w Henrik Spierings en Jacob z w Jan Zeberts, kapelmeesters DD, verkopen een cijns uit een akker van heer Rutger, 6 lop groot, gelegen op Griensvenne.⁴¹
6. heer Rutger, priester, en Jan, zonen van Willem Rutten van Griensvenne, Adriaan z w Henrik Spierings en Jacob z w Jan Zeberts, kapelmeesters DD, verkopen een cijns uit een akker van Jan, 6 lop, bij de akker gelegen van heer Rutger.⁴²
7. Dezelfden verkopen een cijns uit een akker van Adriaan, 3 ½ lop, in *die Litsche straat*.⁴³
8. Dezelfden verkopen een cijns van 11 gulden, te lossen met 200 gulden, uit een beemd van Jacob, 2 morgen groot, *op die Sporct*.⁴⁴
9. Lucas z w Jan Wijgergangs, Jan z w Delis Wijgergangs en Matheus z Jan Hacken, kapelmeesters DD, verkopen een cijns uit het huis [Boschpad 60], van Lucas, van 8 gld, te lossen met 150 gld.⁴⁵
10. Dezelfden verkopen een cijns uit een stuk weiland 16 *scharen weijen* in Berlicum *op die sporct in heijenrot*, van Jan.⁴⁶
11. Dezelfden verkopen een cijns uit een akker *op die hoich poeldonck*, van Matheus.⁴⁷

Het is uit de akte 4 niet duidelijk welke rol de kapelmeesters hadden; de koper zou het huis immers betalen aan de erfgenamen van Henrik Jan Henrik Everits.

Het is opvallend dat er in 1529 veel meer kerkmeesters waren dan gewoonlijk (dat is 3). Het gaat om de 9 kerkmeesters Adriaan Henriks Spierings, Goijaart Goijaart Klaassen, Jan Delis Gerits, Rutger Willem Rutten, Jan Willem Rutten, Jacob Jan Zeberts, Lucas Jans Wijgergangs, Jan Delis Wijgergangs, Matheus Jans Hacken. Er was dus duidelijk iets bijzonders aan de hand: de voltooiing van het schip van de kerk zal wel in volle gang zijn geweest.

De andere 7 akten uit dat jaar 1529 betreffen leningen die de kapelmeesters (in functie!) sloten, met een persoonlijk eigendom als onderpand. Dit was destijds een normale zaak; wel in functie maar hoofdelijk aansprakelijk.

Tijdljn met links bouwperioden van de kerk en rechts verkopingen door kapelmeesters/rector.

Het laat zich denken dat de opbrengst van de verkopingen in de eerste 3 akten gebruikt zijn voor de bouw van koor en schip. Datzelfde geldt voor de leningen in de akten 5 t/m 11, die voor de bouw van het schip zullen zijn aangewend.

---

¹ R1680, fo 179, 14-4-1689.

² R1202, fo 195, 9-1-1432 en R1205, fo 139, 22-1-1435.

³ Genealogie van Den Dungen, bladen 249 en 250d.

⁴ R 1237, fo 129v, 5-12-1467.

⁵ R1263, fo 263v, 23-12-1493.

⁶ R1849, fo 442, 30-10-1586.

⁷ Hulpkaart van het kadaster, sectie B, nr 187. Er is ook een afbeelding uit 1912 beschikbaar in Fotoboek Den Dungen, 1982.

⁸ St. Michielsgestel R 60, fo 16v, 28-6-1685.

⁹ zie over Van den Broek het artikel in jaargang 1, blz 68.

¹⁰ BHIC, DTB Den Dungen 13. Lieburg. Repetorium van Nederlandse Hervormde predikanten, deel 1.

¹¹ Classis, inv. nr. 5, 18-9-1748, fol. 551, 19-11-1748, fol. 564, 15-16 April 1749; Lieburg. Repetorium van Nederlandse Hervormde predikanten tot 1816, deel 1.

¹² BHIC, DTB Den Dungen 13.

¹³ Lieburg. Repetorium van Nederlandse Hervormde predikanten, deel 1. BHIC, DTB 13, ledematenregister.

¹⁴ Geschiedenis van Noord-Brabant, onder redactie van H. van den Eerenbeemt, deel 1, pag. 360.

¹⁵ Classis nr. 8 vergadering 4-8-1795, fol 355; Idem, Classis 39, 1802, fol 82; Idem, 1804, fol. 144; Idem, 1805, fol. 177; Idem, 1806, fol. 188; Idem, 1807, 31-8-1807 art. 4.

¹⁶ Mommers, pag. 40.

¹⁷ DTB, nr. 13; classis nr. 39, visitatieverslag 1796; Idem, 1807, fol. 226-227.

¹⁸ GADD nr. 6, gemeentesvergadering 15-11-1786; Mommers, pag. 42.

¹⁹ DTB, nr. 13.

²⁰ Classis nr. 8 vergadering 4-8-1789, fol. 214; Mommers, pag. 42.

²¹ J. Hezemans. 's-Herogenbosch van 1629 tot 1798, blz. 517.

²² Classis nr. 39, visitatieverslag 7-7-1795.

²³ DTB ledematenregister 1796.

²⁴ GADD nr. 6, notulen 9-7-1796.

²⁵ Classis nr. 39, 24-1-1807, fol. 237, 241.

²⁶ Classis 's-Hertogenbosch nr. 31.

²⁷ Nederlands Hervormde gemeente van Sint-Michielsgestel en Schijndel 1606-1969, nr. 965.

²⁸ GADD nr. 6, 6 oktober 1798.

²⁹ Nederlands Hervormde gemeente van Sint-Michielsgestel en Schijndel 1606-1969, nr. 970. Met dank aan Mathieu Smits voor de vertaling van de brief uit het Frans.

³⁰ GADD nr. 6, fo 135v- 136, 4-8-1796.

³¹ Over het visgeweer, zie Dungense Historiën van september 2009, blz 60.

³² R1294, fo 263, 26 september 1521.

³³ In de akte ontbreekt de naam van de koper (de abt van Berne).

³⁴ Den Bosch R1532, fo 7.

³⁵ De Bossche schepenbrieven van die rentes zijn van 30-3-1606 en 20-1-1607.

³⁶ De Bossche schepenbrief van deze rente is van 13-3-1610.

³⁷ R1275, fo 456, 26-3-1506.

³⁸ R1277, fo 267, 29-2-1508.

³⁹ R1308, fo 382, 17-12-1527.

⁴⁰ R1310, fo 307v, 12-2-1529.

⁴¹ R1310, fo 406, 23-8-1529.

⁴² R1310, fo 406, 23-8-1529.

⁴³ R1310, fo 406, 23-8-1529

⁴⁴ R1310, fo 406, 23-8-1529.

⁴⁵ R1310, fo 407, 23-8-1529.

⁴⁶ R1310, fo 407, 23-8-1529.

⁴⁷ R1310, fo 407, 23-8-1529.